

Б. Ильенко А.А., Медведев В.А. Естественное возобновление и динамика численности древесных видов

дендропарка "Тростянец" // Интродукция растений.-2005. –№4.-С.52-62.

Поступила 25.03.2008г.

О.О.Іль'єнко, В.А.Медведев

Порівняльна оцінка відновлювальності місцевих і інтродукованих видів в умовах дендропарку "Тростянець"

На прикладі чисельно домінуючих деревних видів місцевої флори й інтродуцентів дано порівняльну оцінку їх відновлювальності в умовах стародавнього дендрологічного парку "Тростянець". Як критерій оцінки відновлювальності видів використані дані динаміки чисельності дорослих рослин у період з 1960 по 2007 р. і результати обліку чисельності особин у прегенеративній стадії онтогенезу в 2004 р.

Ключові слова: дендропарк "Тростянець", відновлення, інтродуценти, місцеві види, динаміка чисельності

A.A.Ilyenko, V.A.Medvedev

The comparative estimation of renewal of local and introductive species in conditions of dendropark "Trostanets"

Dendropark "Trostanets", renewal, introducents, local species, dynamics of number

By the example of numerically dominating wood species of local flora and introducents, the comparative estimation of renewal in conditions of ancient dendrology park "Trostanets" is presented. The data of dynamics of number of grown-up plants since 1960 to 2007 and results of the registration of number of individuals in the pregenerative stage of ontogenesis in 2004 are used as criterion of an estimation of renewal of species.

Key words: Dendropark "Trostanets", renewal, introducents, local species, dynamics of number

Сведения об авторах:

Ильенко А.А., к.биол.н, директор Государственного дендрологического парка "Тростянец" НАН Украины;

Медведев В.А., к.биол.н., зав. отделом дендрологии Государственного дендрологического парка "Тростянец" НАН Украины.

Адрес для переписки:

Ильенко Алексей Алексеевич, 16742, Черниговская обл., Ичнянский р-н, с.Тростянец, Государственный дендрологический парк "Тростянец" НАН Украины. Тел.: (04633) 2-46-24.

УДК 582.394 (477)

Л.П. Іщук

**АСОРТИМЕНТ АБОРИГЕННИХ ПАПОРОТЕЙ ДЛЯ ДЕКОРУВАННЯ КАМ'ЯНИСТИХ ГІРОК
В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ
Уманський державний аграрний університет**

Ключові слова: папороті, лісостеп, декорування, флора, кам'яна гірка

Подано асортимент низькорослих - до 30 см, середньорослих - 30-60 см і високорослих - 70-120 см заввишки аборигенних видів папоротей для декорування кам'янистих гірок шляхом створення солітерів, куртин, масивів і коврових насаджень.

Тисячі років тому перший японський садок являв собою просто засипану білим каменем площадку з єдиним деревом клейєри в центрі. Пізніше у китайському і японському садово-парковому мистецтві камінь став одним з головних композиційних елементів. Перші кам'янисті гірки з'явилися у кінці XVIII ст. в Англії, але й сьогодні дивують глядача вишуканістю композицій, різноманітням каменю і рослинного матеріалу. Вже тоді камінь безповоротно перемагає у тодішніх парках і виступає як самостійний декоративний елемент [3]. З нього будують гроти, крупні садибні парки стали прикрашати групами масивних каменів. В Україні пам'ять про цей "кам'яний вік" у садово-парковому будівництві несуть "Софіївка" та Алупкінський парк. Питанню використання дикорослої флори з метою розширення асортименту рослин для декоративного садівництва все ще приділяється недостатньо уваги. Однак останнім часом зріс інтерес до листяно-декоративних рослин. Серед трав'янистих багаторічників великий потенціал в озелененні мають

папороті, які ще мало представлені в практиці декоративного садівництва. Незважаючи на те, що папороті в наш час поступаються домінуючим положенням в рослинному покриві планети, проте і сьогодні їх видовий склад величезний і представлений різними життєвими формами, що розширює спектр композиційних рішень в озелененні. Серед майже 12000 видів світової флори є деревовидні і трав'янисті, наземні і епіфіти, мініатюрні й високорослі, виткі і з прямостоячими листками. Однак більшість з них росте в тропічних і субтропічних регіонах [4]. Та все ж папороті помірних зон, багато з яких мають високу декоративність і стійкі в умовах міського середовища, можуть значно розширити асортимент рослин для зеленого будівництва і бути використаними при формуванні садово-паркових ландшафтів природного характеру.

В Україні аборигенна птеридофлора нараховує 52 таксони [2]. Більшість видів – представники широколистяних лісів. Найбільша колекція представників відділу *Polypodiophyta* відкритого ґрунту представлена

в Ботанічному саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка і нараховує 118 видів, підвидів, різновидностей, гібридів і культиварів, що відносяться до двох класів вужачкових (*Ophyoglossopsida*) і папоротевидних (*Polypodiopsida*) та 13 родин [1]. Виходячи із розмірів папоротей при застосуванні їх у декоруванні кам'янистих гірок ми розділяємо їх на три групи. До першої відносимо види до 30 см заввишки, до другої – 30-60 см заввишки, і до третьої – 70-120 см і вище.

Низькорослі види папоротей придатні для створення коврових насаджень біля підніжжя гірки на штучних кам'янистих розсипах або в нішах між каменями. Як правило для створення суцільного коврового покриття висаджують кілька десятків рослин залежно від розмірів запроектованої зеленої плями і самої кам'янистої гірки. Для створення коврових насаджень придатний аборигенний скельний вид косянець волосистий (*Asplenium trichomanes* L.). Це багаторічна густодерниста папороть з вкороченим кореневищем 11-16 см заввишки. Відростає косянець волосистий в кінці березня – на початку квітня. Декоративність зберігає протягом всього вегетаційного періоду до випадання снігу, стійкий проти шкідників і хвороб.

Невеликими куртинами у затінених камінням місцях висаджують аборигенний вид багатоніжку звичайну (*Polypodium vulgare* L.). Це багаторічна папороть з повзучим надземним кореневищем 15-20 см заввишки. Як і попередній вид багатоніжка звичайна зберігає декоративність до глибокої осені.

У притінених вологих місцях на кам'янистих гірках можна висаджувати гірсько-лісовий вид листовик звичайний (*Phyllitis scolopendrium* (L.) Newn.), що являє собою багаторічну папороть з коротким товстим повзучим кореневищем і продовгуватими цільнокраїми шкірястими блискучими листками до 30-40 см заввишки. Листовик звичайний – поліморфний вид з великою кількістю садових форм, вегетує до пізньої осені і має зимуючі листки. Зокрема, його форми '*Serratifolium*' і '*Angustifolium*' відзначаються високою декоративністю.

Добре розростається на кам'янистих гірках, створених у вологих тінистих місцях поблизу водойм, мініатюрна папороть вужачка звичайна (*Ophyoglossum vulgatum* L.). Це невеличка у декілька сантиметрів заввишки папороть з коротким потовщеним кореневищем, від якого відходять корінці, які проростають на всі боки, і поодинокими трав'янистими листками, що нагадують язик змії.

Для озеленення гірок разом з квітковими рослинами використовують пухирник ламкий (*Cystopteris fragilis* (L.) Bernh.). Це невисока папороть з укороченим горизонтальним кореневищем і скрученими довгасто-ланцетними м'якими, світло-зеленими листками

до 10-25 см заввишки. Однак, вегетаційний період пухирника ламкого розпочинається в березні і завершується у серпні. При чому у другій половині літа рослина масово пошкоджується грибковими хворобами. Тому пухирник ламкий доцільніше висаджувати не одноманітними куртинами, а невеликими вкрапленнями поміж коврові квіткові рослини та біля каменів.

У затінку на кам'янистих і замшнілих ґрунтах на гірках висаджують невеликими куртинами пухирник судетський (*Cystopteris sudetica* A. Br. et Milde). Це багаторічна декоративна папороть з тонким повзучим розгалуженим кореневищем і широкоовальними ніжними орнаментальними листками до 25 см заввишки. Вегетує і зберігає декоративність до вересня.

На кам'янистих ґрунтах між щілинами вапнякових каменів невеликими куртинами висаджують пухирник гірський (*Cystopteris montana* (Lam.) Desv.). Це багаторічна папороть з повзучим розгалуженим кореневищем з дуже ніжними трикутними листками до 25-30 см заввишки. Основним недоліком пухирника гірського є дещо вкорочений період вегетації, який закінчується на початку серпня. Однак, вид стійкий до ураження хворобами і пошкодження шкідниками.

Невеликими куртинами серед каміння на кам'янистих гірках та у мініатюрних садах висаджують голокучник трироздільний (*Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newm.). Це багаторічна низькоросла папороть з тонким повзучим кореневищем і поодинокими ніжними витонченими світло-зеленими листками, які утворюють ажурні невеликі куртинки, що чітко виділюються на фоні каменів гірки. Зберігає декоративність до жовтня.

Середньовисокі представники другої групи папоротей придатні для створення невеликих куртин в нішах між каміннями або для закриття лунок і оголених стовбурів деревно-чагарникових рослин висаджених посеред гірки або на задньому її плані. Прикладом використання таких видів може бути багаторядник Брауна (*Polystichum braunii* (Spenn.) Fee). Це багаторічна папороть із зимньо-зеленими злегка шкірястими листками, що утворюють правильну розлогу воронку 50-60 см заввишки. У природних умовах Правобережного Лісостепу багаторядник Брауна зустрічається лише зрідка. У культурі вид зберігає декоративність до жовтня, стійкий проти хвороб і шкідників.

У перезволожених нішах між каменями на гірках невеликими куртинами висаджують теліптерис болотний (*Thelypteris palustris* Schott.). Це багаторічна папороть з тонким повзучим довгим кореневищем і ажурними довгасто-ланцетними листками 30-50 см заввишки. Декоративність зберігає до вересня.

На альпійських гірках у вологих місцях серед каміння невеликими куртинами висаджують фегоптерис зв'язуючий (*Phegopteris palustris* Schott.). Це гірсько-лісовий вид з тонким повзучим кореневищем і нескупченими листками до 50 см заввишки, який зберігає декоративність до серпня.

Перспективним для оформлення кам'янистих гірок є багаторядник щетинконосний (*Polystichum setiferum* (Forssk.) Moore ex Woynar.). Це багаторічна папороть з косим товстим міцним кореневищем, що закінчується пучком двопірчастих м'якожорстких листків з довгими черешками до 60 см заввишки. Багаторядник щетинконосний має багато різновидностей і форм, які відзначаються витонченістю і різноманітністю форми листків, габітусом, розмірами куща.

Високорослі папороті заввишки 70-120 см як правило висаджують біля каменів як солітери, щоб акцентувати увагу на певному елементі гірки або невеликими масивами на задньому плані, щоб відмежувати або завершити обриси гірки від сусідніх об'єктів. Прикладом використання таких видів може бути страусове перо звичайне (*Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod.). Багаторічна папороть з диморфними листками, що утворюють правильну воронку до 120 см заввишки. Висаджують страусове перо у напівтінистих вологих місцях. Декоративність вид зберігає до осені.

Для декорування гірок досить часто застосовують аборигенний вид щитник шарський (*Dryopteris carthusiana* (Vill.) H.P. Fuchs.) і численні садові форми щитника чоловічого (*Dryopteris filix-max* (L.) Schott.), зокрема, 'Barnesii', 'Linearis polydactylon', 'Nana cristata' 'Grandiceps' та багато інших. У напівзатінених місцях солітерами на кам'янистих гірках саджають безщитник жіночий (*Athyrium filix-femina* (L.)

Roth.) та його чисельні садові форми: 'Multifildum', 'Sagittatum', 'Plumosum cristatum', 'Frizelliae' тощо. Більшість з них зберігають декоративність до жовтня.

У щілинах штучних скель на невапнякових субстрахах серед лучного різнотрав'я, що імітує альпійський різнотравний пояс висаджують безщитник розставлений (*Athyrium distentifolium* Tausch. ex Opiz.). Це багаторічна папороть з тостим прямим кореневищем і м'якими листками, зібраними в пучок заввишки 80-100 см. Декоративність зберігає до жовтня.

Для успішного розвитку папоротей на кам'янистих гірках необхідно створити добрий дренаж, постійну вологість ґрунту, підвищену вологість повітря, рихлий, багатий на гумус і мінеральні речовини ґрунт та затінок або напівзатінок. Мистецтво влаштування скельних гірок вступило у новий виток розвитку. Тому вивчення усіх факторів життєдіяльності рослин в умовах кам'янистих гірок є важливою умовою для подальшого розвитку цієї галузі ландшафтно-архітектури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березкина В.И., Вашека Е.В., Меньшова В.А., Куковица Г.С. Экспозиции травянистых растений в открытом грунте Ботанического сада им. акад. А.В. Фомина // Ботанические сады как центры сохранения биоразнообразия и рациональное использование растительных ресурсов: Матер. междунауч. конф.-М., 2005.-С.58-59.
2. Екофлора України. Том.1. Дідух Я.П., Плюта П.Г., Протопопова В.В., Єрмоленко В.М., Кротченко А.І., Каркущів Г.М., Бурда Р.І. / Відп. ред. Я.П. Дідух.-К.: Фітосоціоцентр, 2000.-284с.
3. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць.-Львів: Світ, 2005.-456с.
4. Стеценко Н.М. Папороті (Інтродукція, розмноження, біохімія, господарське значення, народна медицина).-К.: Фітосоціоцентр, 2001. -140с.

Надійшла 26.03.2008р.

Л.П.Ищук

Ассортимент аборигенных папоротников для декорирования каменистых гор в условиях правобережной лесостепи Украины

Приведен ассортимент низкорослых до 30 см, среднерослых 30-60 см и высокорослых 70-120 см высоты аборигенных видов папоротников для декорирования каменистых гор путём создания солитеров, куртин, массивов и ковровых насаждений.

Ключевые слова: папоротники, лесостепь, флора, каменистая горка

I. P. Ischuk

The assortment of aboriginal ferns for stonish mountainies decoration in conditions of rightshore forest-steppe Ukraine

The assortment of aboriginal ferns for stonish mountainies decoration in conditions of rightshore forest-steppe Ukraine

This article is devoted to studying of aboriginal ferns for stonish mountainies decoration in conditions of rightshore forest-steppe Ukraine

Key words: ferns, decoration, forest-steppe Ukraine

Відомості про авторів:

Ищук Л.П., к.біол.н., кафедра садово-паркового господарства, Уманського державного аграрного університету.

Адреса для листування:

Ищук Любовь Петровна, 20300, Черкаська обл., м.Умань, вул.Інститутська, 1. Тел.: 8-04744-3-44-63.